

In deze editie:

- **Medewerking vogelaars gevraagd**
- **Noodoproep wintertellingen vleermuizen**
- **Zoogdieren, die geef je de ruimte**
- **Zoogdieren in het BMP in 2002**
- **Beyersymposium van VZZ een succes**

Medewerking vogelaars gevraagd!

Dit nummer van de Telganger kent éénmalig een grotere oplage dan normaal. In samenwerking met SOVON wordt dit nummer naar alle vogelaars gestuurd die meedoen aan het monitoren van broedvogels. In dit nummer staan namelijk de resultaten van de tellingen van dagactieve zoogdieren in de periode 1994-2002. Deze tellingen worden uitgevoerd door vogelaars die voor SOVON in vaste plots broedvogels inventariseren. Een deel van deze vogelaars noteert naast de waargenomen vogels ook de zoogdieren die zij tijdens hun tellingen in het veld tegenkomen. Deze gegevens zijn niet alleen voor de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) van belang. Ook voor SOVON is het van belang om te weten of er bijvoorbeeld veel of weinig konijnen zijn, om trends in vogels die (deels) afhankelijk zijn van het konijn als prooidier, eventueel te kunnen verklaren. Om het meetnet dagactieve zoogdieren verder te versterken, doet de VZZ hierbij een dringende oproep aan alle vogelaars om de zoogdieren die ze waarnemen te noteren en deze waarnemingen door te geven! Die tellers die meewerken of gaan meewerken, ontvangen vier keer per jaar de Telganger om hun op de hoogte te houden van de ontwikkelingen in zoogdiermonitoring.

Ik hoop van harte dat de tellers massaal gaan meedoen!

Vilmar Dijkstra

Programmaleider Zoogdiermonitoring

Noodoproep wintertellingen vleermuizen!

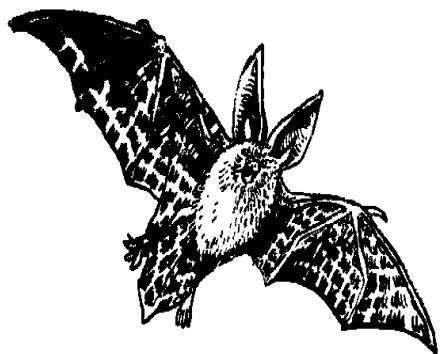
De opdrachtgevers die het meetnet financieren, zijn al enkele jaren zeer ontevreden over het niet compleet zijn van de gegevens (in het contract staat dat de VZZ gegevens compleet moet aanleveren). Het gaat daarbij met name om de volgende gegevens: objecttype, kilometerhok, start/stopgegevens en beheer. Deze gegevens zijn nodig om goede indexen te kunnen bepalen en daarmee van groot belang voor de vleermuizen in Nederland. Afgelopen bijeenkomst met de opdrachtgevers werd ons te kennen gegeven dat de VZZ aan het contract wordt gehouden. Oftewel de VZZ moet op korte termijn de ontbrekende gegevens leveren. Lukt dat niet dan kan het voortbestaan van het meetnet in gevaar komen. Daarom de dringende oproep aan proco's en telleiders die ontbrekende gegevens zo snel mogelijk te leveren.

Om aan te geven hoe groot het probleem nu werkelijk is een overzicht van de ontbrekende gegevens: momenteel leveren we van 1050 objecten tellingen en objectgegevens aan richting de opdrachtgevers. Daarvan ontbreken 29 objecttyperingingen, 146 kilometerhokken, 416 startsituaties en 285 stopsituaties. Van een aantal provincies zijn deze gegevens overigens nagenoeg of helemaal compleet.

Over het beheer het volgende: van verschillende kanten is aangegeven dat de toename van de getelde vleermuizen voor een (onbekend) deel hoogstwaarschijnlijk wordt veroorzaakt door uitgevoerde verbeteringen aan de objecten. Als verbeteringen aan objecten er inderdaad voor zorgen dat er vleermuizen in gaan overwinteren die anders in andere (onbekende) objecten overwinteren, dan geven de indexen een te rooskleurig beeld van de populatie ontwikkelingen in de gevolgde vleermuissoorten. Om de

vleermuisbelangen goed te kunnen behartigen is het uiteraard van groot belang hier meer inzicht in te krijgen. Om te kunnen bepalen of er een beheer-effect is, wil de opdrachtgever graag berekeningen uitvoeren. De vragen op het huidige formulier over veranderingen aan het object (beheer) zijn daar echter niet voor te gebruiken en is verre van compleet. Het nieuwe formulier dat vanaf de winter 2003/2004 wordt gebruikt, stelt wel de juiste vragen. In wezen hebben we over het beheer van de objecten momenteel nagenoeg niets en beginnen we dus bij nul.

Nu kunnen we eindeloos discussieren waar het misloopt, maar laten we het voor dit moment maar op houden dat zowel bij Zoogdiermonitoring als de proco's en telleiders de zaken beter georganiseerd dienen te worden en er beter gecommuniceerd dient te worden. We zijn bij de VZZ in ieder geval al bezig om de zaken beter te organiseren en komen er in ieder geval nog wel op terug. Duidelijk is dat we het probleem zo snel mogelijk moeten oplossen. In principe moeten de meeste gegevens vrij gemakkelijk te achterhalen zijn bij de telleiders.

Zo er ogdi moni toring moet en wil de problemen op de korte termijn oplossen en vraagt de proco's en de telleiders om zich met de volle 100% in te zetten om de achterstand weg te werken. Ik weet dat de timing niet echt handig is nu het nieuwe telseizoen is begonnen, maar Zoogdiermonitoring heeft zich nu eenmaal te houden aan de contracten die ze afsluit. Ik hoop van harte dat iedereen het probleem onderkent en inziet dat we nu actie moeten ondernemen in het belang van de vleermuizen.

Welke gegevens hebben we wanneer nodig? Nu wordt er op de korte termijn veel van jullie gevraagd en dat proberen we in goede banen te leiden door de pijn te verdelen. Van jullie wordt een

offer gevraagd door middel van de extra tijd die er nodig is om de gegevens te achterhalen. De VZZ schakelt extra menskracht in om jullie waar dat kan bij het achterhalen van de gegevens te ondersteunen. Onderstaand een schema van de gegevens die we op welke termijn nodig hebben met de wijze waarop we ze willen achterhalen.

Gegevens	Deadline	Wijze van verzamelen
A objecttype, kilometerhok, startsituatie, toegankelijkheid voor vleermuizen sinds, stopsituatie,	15 feb 2004	via overzichtlijst die proco heeft ontvangen
B beheer,	15 feb 2004	via vragen aan telleiders door medewerkers VZZ
C tellingen 2003/ 2004, overige ontbrekende objectgegevens	15 maart 2004	via de nieuwe telformulieren die via de proco's naar de VZZ worden verstuurd

Ad A) de proco's hebben een overzicht gekregen met per object de geleverde en ontbrekende betreffende gegevens en daarbij de vraag die gegevens zo spoedig mogelijk te leveren. Indien nodig zullen ze daarbij ook de telleiders moeten benaderen. Zoogdiermonitoring zal regelmatig contact met de proco's opnemen over de voortgang.

Ad B) gezien de situatie dat we bij het beheer ongeveer bij nul beginnen, is besloten dat we daar een aparte actie in ondernemen. Enkele medewerkers van de VZZ zullen binnenkort de proco's benaderen en tenslotte ook de telleiders benaderen om de gevraagde beheergegevens te achterhalen. De benadering van de telleiders ontlast daarmee de werkzaamheden van de proco's.

Ook zullen de telleiders half/eind december 2003 een mailing ontvangen met de betreffende vragen over het beheer. Mochten er telleiders zijn, die de mailing begin januari nog niet ontvangen hebben, neem dan aub contact op met Annemarieke van der Sluijs (a.vandersluijs@vzz.nl, 026-3705318).

Ad C) de tellingen zijn inmiddels begonnen en voor de levering van de aantallen vleermuizen en nog ontbrekende andere gegevens (bv. biotoop en eigenaar/beheerder), kan het reeds verstuurd nieuwe telformulier worden gebruikt. Als je de ontbrekende gegevens die bij A worden genoemd al hebt doorgegeven aan je proco, hoef je die hier niet meer op in te vullen.

Ik hoop dat iedereen, en met name de provincies waar nu veel gegevens ontbreken, wil meewerken om in de korte tijd die we hebben zo ver mogelijk te komen.

Vilmar Dijkstra

Zoogdieren, die geef je de ruimte

De VZZ is de afgelopen jaren sterk gegroeid in het aantal projecten en activiteiten dat zij uitvoert. Was het van oorsprong een vereniging die actief was in de Benelux, studiedagen voor haar leden organiseerde en één tijdschrift uitgaf. Tegenwoordig is zij internationaal actief, geeft twee tijdschriften uit, beheert twee websites, organiseert jaarlijks veldwerkkampen en studiedagen, coördineert diverse tellingen en voert enkele grote en vele kleinere inventarisatie- en adviseringsprojecten uit. Het ledental is inmiddels gegroeid naar 1.500. Het 50-jarig jubileum in 2002 vormde voor enkele leden aanleiding om alle activiteiten eens op een rij te zetten en een toekomstvisie voor de VZZ uit te werken. Op de ledenvergadering in november 2002 presenteerden zij het manifest 'Zoogdieren, die geef je de ruimte'. Hierin staan vier speerpunten waar de VZZ zich de komende 50 jaar op zou moeten richten: Netwerk Zoogdierwachten, Voorlichting & Educatie, Zoogdieronderzoek en Monitoring- en verspreidingsonderzoek. Het bestuur van de VZZ is vervolgens aan de slag gegaan met een analyse van de organisatie VZZ. Want hoe moeten we die speerpunten realiseren? Daar is zij nog niet helemaal uit. Wel is duidelijk dat er een stichting opgericht gaat worden, met als doelstelling het ondersteunen van de vereniging bij het realiseren van diens doelstelling; dat is: zich internationaal inzetten voor de studie en bescherming van in het wild levende zoogdieren en hun leefgebieden. Organisatorisch zal dit betekenen dat de monitoringmeetnetten en het verspreidingsonderzoek vanuit de stichting aangestuurd worden, maar wel door dezelfde mensen als nu. Het bestuur en de leden van de vereniging VZZ blijven bovendien het laatste woord houden over de activiteiten van de stichting.

Vanwege de hoeveelheid werk dat de uitvoering van het manifest met zich meebrengt zullen extra mensen aangetrokken moeten worden, waarbij ondersteunend personeel voor aantalsmonitoring en verspreidingsonderzoek boven aan de lijst staat. De mogelijkheden op dit gebied zijn uiteraard afhankelijk van de inkomsten. Het bestuur probeert hiervoor meer structurele inkomstenbronnen aan te boren.

De planning is dat deze herstructurering in 2004 doorgevoerd wordt en dat in 2005 de nieuwe organisatie echt van start gaat. Op de website van de VZZ (www.vzz.nl) zal regelmatig over de voortgang van dit proces verslag gedaan worden.

Dennis Wansink

Zoogdieren in het BMP in 2002

Dankzij de inspanning van vele broedvogeltellers die ook oog hebben voor zoogdieren is er zo langzamerhand een indrukwekkende reeks inventarisatiegegevens opgebouwd. Waarvoor onze hartelijke dank!! In totaal werden 629 broedvogelplots geteld op zoogdieren (zie figuur 1). In 2000 werden van 358 plots gegevens verzameld. Ten gevolge van de MKZ in 2001 zakte het aantal plots in het meetnet flink terug naar 185. In totaal werden er vanaf de start van het meetnet in 1994 40 verschillende soorten waargenomen. Een groot aantal hiervan is slechts een enkele keer gezien. Er bevinden zich ook een aantal nachttactieve soorten bij zoals vleermuizen waarvoor de trefkans klein is. Van vijf soorten waarvan voldoende waarnemingen zijn verzameld worden hier de trends beschreven.

Figuur 1. Ligging van de plots met waarnemingen van zoogdieren (1994-2001).

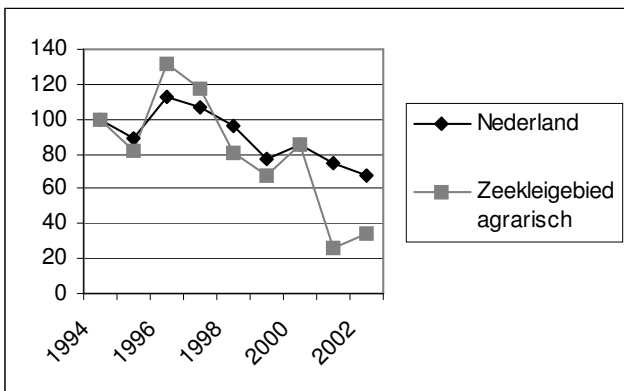
Haas

Landelijk neemt de haas in aantal af. Deze ontwikkeling verschilt iets per regio. Op de hogere zandgronden blijft de haas stabiel, in de zeekleigebieden van noord Nederland, IJsselmeerpolders en Zeeland gaat de haas sterker achteruit. Van hazen is bekend dat de stand voor een belangrijk gedeelte medebepaald wordt door weersomstandigheden. Natte omstandigheden bevordert het uitbreken van infectieziekten als pseudotuberculose en coccidiose. Vaak sterven hazen aan deze ziekten. Een aantal zachte en natte winters op rij kan van negatieve invloed zijn geweest op de aantalsontwikkeling van hazen. Ook de intensivering in de landbouw en daardoor een slechtere kwaliteit van het voedselaanbod zal zijn tol hebben geëist. Onderzoek (Broekhuizen, 1982) wijst uit dat de jacht geen substantiële invloed heeft op de achteruitgang van de haas.

Figuur 2. Index van de Haas in Nederland en in het zeekleigebied agrarisch.

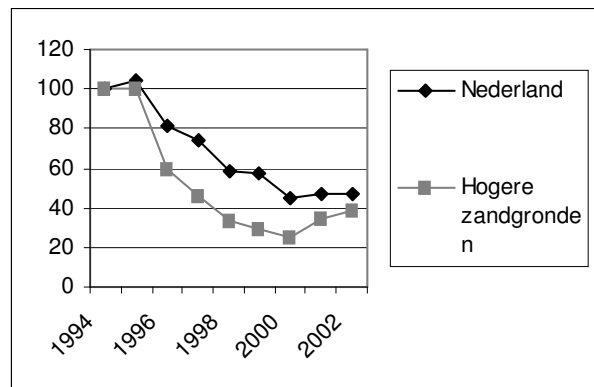
Konijn

Het konijn is vanaf het midden van de jaren negentig

van vorige eeuw in aantal gedaald. Grofweg is er nog slechts de helft over van de aantallen in 1994. Lokaal kan de achteruitgang zelfs nog veel groter zijn. Op de hogere zandgronden is nog slechts iets meer dan een derde over van het aantal konijnen dat er was ten tijde van de start van het meetnet. Naast het telkens terugkerende myxomatose speelt een nieuwe infectieziekte het konijn parten. Sinds het midden van de jaren negentig is de populatie geïnfecteerd met Viraal Hemorrhagisch Syndroom (VHS). Deze ziekte doet het aantal konijnen sterk dalen.

Figuur 3. Index van het Konijn in Nederland en op de hogere zandgronden.

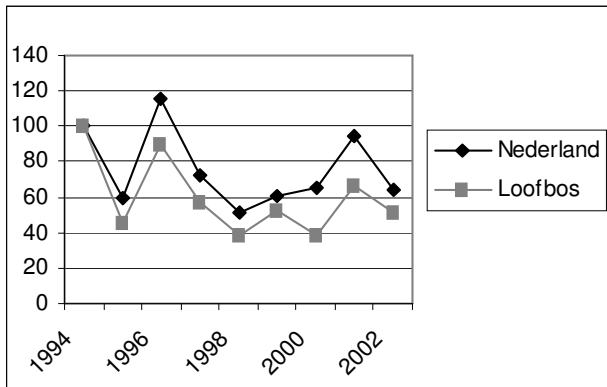
Eekhoorn

De eekhoorn is in de periode van het meetnet min of meer stabiel. Lokaal zijn er verschillen in aantalsontwikkeling. In loofbossen gaat de eekhoorn gemiddeld genomen in aantal achteruit. In hoeverre de virusepidemie hierbij nog een rol speelt is niet geheel duidelijk. Lokaal lijkt de ziekte volledig te zijn verdwenen. Versnippering van bosgebieden heeft een negatief effect op de aantallen. De aanleg van bossen zal mogelijk in de toekomst weer positief uitpakken voor de eekhoorn.

Figuur 4. de Eekhoorn Nederland en loofbos.

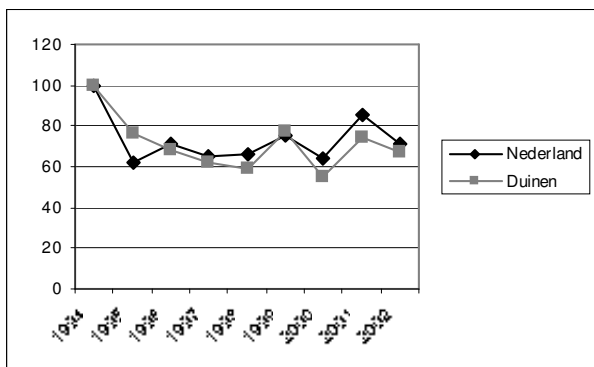
Index van van van

Vos

Vossen zijn tijdens de onderzoeksperiode stabiel gebleven. Ook in de duinen blijft de vos min of meer stabiel. Omdat vossen meer en meer de stedelijke gebieden als geschikt gebied gaan ontdekken en er in stedelijke gebieden weinig plots liggen kan er mogelijk een onderschatting van het aantalsverloop optreden. Het schuwe gedrag van de vos veroorzaakt bovendien een lage trefkans. In een aantal weidegebieden lijkt de vos in aantal toe te nemen. Vaak wordt de vos hier als een bedreiging van de weidevogels gezien. Het is niet waarschijnlijk dat de vos een belangrijke factor is bij de achteruitgang van weidevogelsoorten in Nederland. Hooguit kan het lokaal tot problemen leiden.

Figuur 5. Index van de Vos in Nederland en in de duinen.

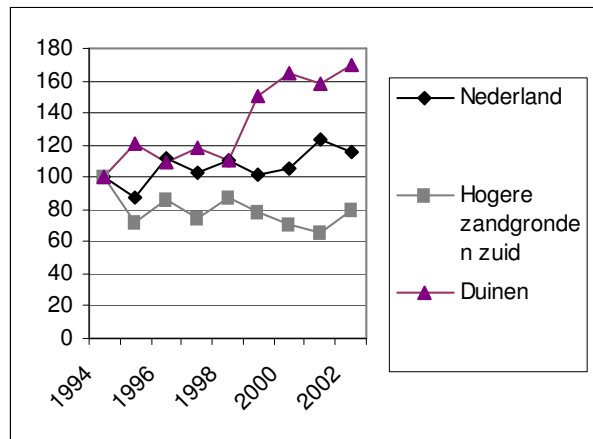
R

Ree

Het ree is in Nederland stabiel. Wel komen er regionale verschillen voor. Op de zandgronden van Limburg en Noord Brabant lijkt de soort af te nemen terwijl het ree in de duinen juist lijkt toe te nemen. Hier wordt het ree in de regel verwelkomd als "grote grazer" bij het beheer van vergraste en verruigde duinvegetaties. Het ree heeft zich de laatste tientallen jaren ook gevestigd in open landschapstypen zoals polders en natte gebieden als rietvelden en

moerasbossen. Door deze areaaluitbreiding heeft het ree zich al voor de start van het meetnet sterk kunnen uitbreiden (verdrievoudiging sinds 1960).

Figuur 6. Index van het Ree in Nederland, de hogere zandgronden zuid en van de duinen.

Nog ieder jaar komen er voor het meetnet dagactieve zoogdieren nieuwe telgebieden bij. Voor het telseizoen 2003 zijn inmiddels ruim 200 telformulieren ingeleverd. Onze hartelijke dank daarvoor. Op deze plaats willen wij nogmaals een beroep doen op alle vogelaars die nog geen zoogdieren tellen met dit meetnet mee te gaan doen. Het kost u betrekkelijk weinig moeite en het levert waardevolle gegevens op over het wel en wee van onze algemeen voorkomende zoogdiersoorten.

Graag willen wij iedereen hartelijk bedanken voor hun inspanningen en hopen wij dat ook in het komende seizoen u massaal zoogdieren wilt tellen tijdens uw broedvogel-ronden!

Ben Daemen (CBS)

Vilmar Dijkstra (VZZ)

Annemarieke van der Sluijs (VZZ)

Literatuur

Broekhuizen, S. 1982. Hazen in Nederland.

Proefschrift. Wageningen Universiteit, Wageningen.

Beversymposium van VZZ een succes!

De Beverwerkgroep van de VZZ organiseerde op 13-15 oktober 2003 in Arnhem het 'Third International Beaver Symposium'. Ruim 110

deskundigen uit 23 landen waren aanwezig om nieuw verkregen kennis en inzichten over de Europese en de Amerikaanse bever uit te wisselen.

In voordrachten en met posters werden de resultaten van beschrijvend en experimenteel onderzoek gepresenteerd. Ook de mogelijkheden en de problemen bij het beheer van goed gedijende beverpopulaties kregen de aandacht. Het blijkt dat de op vele plaatsen uitgevoerde herintroducties een succes zijn, sterker nog, geboorteoverschotten kunnen in de toekomst problemen op gaan leveren en de beheerders proberen daar op voorbereid zijn.

De bever lijkt zich in de meest uiteenlopende biotopen goed te kunnen handhaven, als er maar water en voedsel aanwezig is. Tijdens de afsluitende excursie naar de Millingerwaard/Gelderse Poort konden de beverburchten goed worden bekeken. Door de extreme lage rivierwaterstanden en de geringe neerslag van de afgelopen maanden, waren de beverburchten droog komen te liggen.

Het symposium werd door de deelnemers goed ontvangen en kan als zeer geslaagd worden beschouwd. Over enkele maanden zal een speciaal nummer van Lutra (het wetenschappelijke tijdschrift van de VZZ) verschijnen met daarin een groot deel van de posters en voordrachten.

Vereniging Natuurmonumenten, Kiwa NV, Staatsbosbeheer, Das Vogelschutz-Komitee (Göttingen, Duitsland), de provincie Limburg, de provincie Gelderland en de gemeente Arnhem sponsorden dit evenement.

Kees Canters

Tot slot wenst de VZZ alle lezers:

*Prettige
Kerstdagen
en een
Gelukkig
Nieuwjaar!*

Colofon. Ieder kwartaal maakte het team van Zoogdiermonitoring een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "de Telganger".

Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door voor 1 maart 2004 en ze komen in de Telganger. Tot ziens! Vilmar Dijkstra, Annemarieke van der Sluijs, Hanneke Wijnja en Dennis Wansink.

Adres: VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ, Arnhem.

